

Seminarium metodyczne RETORYKA WE WSPÓŁCZESNEJ SZKOLE

W dniu 15 grudnia 2020 r. odbyło się spotkanie Zarządu Głównego Stowarzyszenia Nauczycieli Polonistów oraz grona czynnych polonistek należących do Stowarzyszenia z profesorem Andrzejem Waśką, które zostało zainicjowane przez Zarząd SNaP-u, a wynikało przede wszystkim z potrzeby zastanowienia się nad obowiązującą podstawą programową języka polskiego, a w szczególności treściami związanymi z retoryką. Wielu nauczycieli zgłaszało potrzebę otrzymania wskazówek metodycznych dotyczących tego zagadnienia.

Spotkanie rozpoczęło się od dyskusji związanej ze zdalnym nauczaniem. Zebrani przedstawili trudności wynikające z istniejącego nauczania. Wymieniono m. in. następujące trudności: brak dostępu do Internetu w domach uczniów, przeciążenie nauczycieli ogromem zadań wynikających z nauczania zdalnego, szczególnie związanych z przygotowaniem do zajęć w innej formie, głównie materiałów dydaktycznych i kart pracy oraz przygotowaniem i sprawdzaniem wypowiedzi pisemnych.

Następnie prof. A. Waśko przedstawił publikacje z serii wydawniczej *Literatura i Pamięć* przeznaczone dla nauczycieli przedmiotów humanistycznych (m.in. *Józef Piłsudski pisarz* Agnieszki Kowalczyk, *Dzieje najnowsze w literaturze polskiej. Szkice o współczesnej poezji i prozie* pod redakcją Antoniego Buchały, *Pamięć i godność. O poezji Jana Polkowskiego* Wojciecha Kudyby). Książki, w najbliższym czasie, trafią do bibliotek szkolnych w Polsce.

Głównym tematem spotkania była jednak retoryka (prof. A. Waśko podkreślił, że to on jest autorem pomysłu, aby retoryka znalazła się w podstawie programowej języka polskiego), dlatego też jego referat na temat: „Jak retoryka powinna być rozumiana w nauczaniu w szkole podstawowej w klasach IV-VIII?” został pozytywnie przyjęty.

Profesor stwierdził:

- „Jest jedna polonistyka – dla szkoły podstawowej i ponadpodstawowej”.
- Podkreślił, że uporządkowana forma graficzna pracy pisemnej (także staranne pismo) jest odzwierciedleniem sposobu myślenia i kreatywności autora.
- Obecnie metodyka polonistyczna nie jest nastawiona na indywidualizm, możliwość wypowiedzenia się, kreatywność, z tym profesor się zgadza.
- **Retoryka zawsze była w szkole**, istniała jako osobny przedmiot, jest obecna w tradycji szkoły, ale **została zapomniana**, zwłaszcza w XIX w. Nacisk położono na historię literatury, a nie na język.
- Po 1989 r. nastąpiły zmiany polityczne, ekonomiczne, gospodarcze, a zatem pojawia się konieczność przemawiania. Jest to widoczne zwłaszcza w języku polityków, przemówieniach, stosowanej manipulacji językowej, reklamie (elementy perswazji), zwrócono się ku oratorstwu i krasomówstwu (przykładem mogą być liczne konkursy organizowane w szkołach oraz przez różne stowarzyszenia i fundacje). Pojawiły się prezentacje maturalne, które w większości nie dały możliwości rozwijania elementów retoryki, krasomówstwa, wymowy.

Następnie profesor skupił się na **retoryce w szkole**. Przypomniawszy, że kiedyś retoryka była systemem składającym się z 5 części. Przygotowywano wystąpienie – mowę; uczono mówców do wykonywania różnych zawodów (m.in. sędziów, nauczycieli).

Profesor omówił szczegółowo części składające się na „poprawną” (prawidłową, z zachowaniem kolejności elementów przygotowawczych) retorykę:

1. inwencja - wyszukiwanie tego, co będzie potrzebne do wystąpienia – gromadzenie faktów (poszukiwanie odpowiedzi na pytania: co?, gdzie?, kiedy?, po co?, o czym?); a zatem związanych z: wiedzą, wiadomościami, korzystaniem ze źródeł, notatkami, gromadzenie materiałów;

2. dyspozycja = kompozycja – tworzenie planu wypowiedzi w punktach; ważność związków logicznych, powiązań;
3. elokucja (wymowa) – napisanie tekstu (np.: eseju, rozprawki) mowy;
4. pamięć (memoria);
5. akcja – wygłoszenie – sztuka wygłaszania publicznego.

Punkty 4. i 5. dotyczą mówców – co wyraźnie podkreślił prelegent.

Następnie prof. A. Waśko przedstawił 5 działów retoryki obecnej w podstawie programowej. Stwierdził, iż każdy z nich jest obecny w omawianym dokumencie.

1. inwencja – wyszukiwanie – docieranie do informacji – to jest mało wykształcona umiejętność; należy rozwijać szacunek do wiedzy, kształcić umiejętność słuchania i czytania ze zrozumieniem, uczyć argumentowania;
2. dyspozycja – (kompozycja) – tworzenie planu twórczego i odtwórczego, spójnych wypowiedzi ustnych i pisemnych, logicznych i uporządkowanych wypowiedzi; należy położyć nacisk na pisanie wypracowań z planem; w PP jest także zapis o dokonywaniu przekształceń na tekście cudzym (czytanie analityczne i parafraza);
3. elokucja (stylistyka praktyczna) – poprawny układ graficzny, rola akapitów; tekst ma być klarowny logicznie i graficznie; etykieta językowa, stosowanie zasad, formuł grzecznościowych; forma i treść muszą być zgodne (wybór właściwego gatunku); zasada stosowności (decorum);
4. memoria – dykcja (ważne jest otwieranie ust podczas mówienia), pełna artykulacja samogłosek; recytacja jest dobrym elementem wprowadzającym w arkany retoryki;
5. sztuka mówienia publicznego –głośne wygłaszanie; uczeń identyfikuje tekst jako komunikat (reakcja publiczności; umiejętność skupiania uwagi audytorium); intonacja, tempo, akcent logiczny (także właściwy strój, wygląd, gestykulacja, zachowanie); radzenie sobie z tremą.

Profesor podkreślił, iż:

„ - Istnieje potrzeba kształcenia elit społecznych oraz ich selekcji. Trzeba kształcić uczniów, aby mieli potrzebę nowych partycypacji w życiu społecznym.

- Retoryka nie jest krasomówstwem.

- Retoryka jest terapią, pozwala na interakcje.

- Retoryka jest praktycznym ćwiczeniem języka.

- Retoryka przekazuje sprawności potrzebne w rzeczywistym życiu społecznym.

- Retoryka ma walory wychowawcze.

- Retoryka pozwala na integrację społeczną.

- Retoryka – kto uczestniczy w komunikacji, ten wychodzi ze swojej pułapki ego, z autyzmu”.

Profesor wyjaśnił także - jaki jest jego stosunek do prezentacji na ekranie – jest ich zdecydowanym przeciwnikiem: „Jeżeli ktoś dobrze mówi, nie potrzebuje ekranu.” Ekran może być wykorzystany jedynie w sytuacji, gdy istnieje uzasadniona potrzeba, tzn. wtedy, jeśli nie można powiedzieć, opisać słowami tego, co chcemy wyrazić, wtedy można, a nawet trzeba to pokazać (dotyczy to np.: reprodukcji dzieł sztuki – obrazów, rzeźb itp.)

Do czego retoryka jest potrzebna?

Retoryka jest przygotowaniem do życia społecznego.

Profesor odwołał się do poglądów J. Sławińskiego – strukturalizmu - i stwierdził, że nastąpił kryzys formalizmu. A. Waśko jest zwolennikiem formalizmu. Odniósł się także do podporządkowania lektur celom ludycznym – do stwierdzenia: niech młodzież czyta to, co lubi – z tym poglądem A. Waśko się nie zgadza. Podobnie nie zgadza się z poglądem S. Bortnowskiego, że lekcja ma być „fajna”.

DYSKUSJA

- Maria Gudro-Homicka - poprosiła o wyjaśnienie (wskazanie konkretnych zasad), jak przekazać nauczycielom wiedzę retoryczną. Nauczyciele twierdzą, że obecnie nie ma czasu na uczenie retoryki. Dodała w imieniu ZG, iż SNaP chciałby opracować materiały dla nauczycieli – związane z nauczaniem retoryki. Prosiła, by została opracowana publikacja. „My napiszemy, a pan Profesor wyda” – stwierdziła żartobliwie, jednocześnie ujawniając gotowość i determinację członków i członkiń SNaP-u do napisania materiałów metodycznych.
- Iwona Artowicz-Skowrońska wyraziła chęć prowadzenia szkoleń przez SNaP dla nauczycieli.
- Maria Gudro-Homicka prosiła także o pomoc w wydaniu książki poświęconej, zbliżającej się rocznicy stowarzyszenia „30 lat SNaP-u”.
- Dorota Dziamska – wyraziła chęć włączenia się w tworzenie materiałów dla nauczycieli nauczania wczesnoszkolnego (przedszkole i klasy I-III). Podkreśliła znaczenie kampanii społecznej, która uświadomiłaby konieczność wprowadzania elementów retoryki do szkół, już od najmłodszych lat, a nawet już w przedszkolu. Zwróciła też uwagę na potrzeby dzieci dwujęzycznych, które potrzebują nauczania oraz wzorców pięknej polszczyzny.
- Edyta Malec-Ćwiek (Radom) stwierdziła, że retoryka jest obecna w szkole podstawowej, nie ma potrzeby używania słów „wszyscy” i „nikt” w odniesieniu do sytuacji wykluczającej nauczanie retoryki w obecnej szkole. Odwołała się do swoich przykładów w nauczaniu retoryki. Zwróciła uwagę na lektury, np. „Syzyfowe prace”, „Quo vadis”, „Pan Tadeusz”, które czytają tylko nieliczni uczniowie. Zadała pytania: „Dlaczego w lekturze obowiązkowej (w klasie VII i VIII) nie ma literatury współczesnej dla młodzieży? Dlaczego w obecnym kanonie nie ceni się literatury współczesnej?”
- Jarosław Wowak zauważył słuszność wprowadzenia nie tylko elementów retoryki w szkołach różnych typów, ale przede wszystkim zwrócił uwagę, jak ważne są, już w nauczaniu na poziomie elementarnym, elementy retoryki, na początku w mowie, głównie argumentacji logicznej, a w dalszej części w piśmie. Jest to bardzo często element pomijany w szkole, gdyż nauczyciele skupiają się na przygotowaniu uczniów do egzaminów, a jak wiemy, tam również, uczeń pisząc, rozprawkę, musi sięgnąć po logiczną argumentację, logikę wywodu. **Dlatego tak ważna jest retoryka w szkole.** Wyraził również chęć prowadzenia zajęć retoryki dla nauczycieli oraz studentów, którzy obecnie kształcą się na kierunkach pedagogicznych. Retoryka powinna stać się m.in. uczeniem: umiejętności komunikowania przekazów kulturowych; wprowadzaniem aksjologii do tekstów; techniki takiego komponowania tekstów, aby „sprzedać” myśli (idee) jak produkt; umiejętności wyznajdowania słów, które ułatwią ludziom wyrażanie ich przeżyć; zajmowania określonego, zgodnego z własną filozofią stanowiska oraz jego obrony – skupiając się na merytorycznych argumentach.
- Prof. Andrzej Waśko odparł, iż literatura dawna nie jest kontrowersyjna, zaś PP nie jest minimum programowym, a to, co jest w PP, jest na ocenę celującą, a literatura współczesna jest w nauczaniu polonistycznym, młodemu człowiekowi, potrzebna.
- Anna Zielińska (przewodnicząca oddziału SNaP w Lublinie oraz doradczyni metodyczna języka polskiego LSCDN) zadała pytanie: „Dlaczego w PP nie napisano, że to jest maksimum? Należy podać, że nie wszystko z PP jest „do zrobienia”. Trzeba zmienić zapisy tak, aby można było swobodnie uczyć elementów retoryki w szkole podstawowej”.
- Zofia Siudym (Lublin; nauczyciel konsultant przedmiotów humanistycznych LSCDN) zwróciła uwagę na konieczność przewartościowanie myślenia o roli i charakterze edukacji polonistycznej. To przewartościowanie powinno wynikać z treści podstawy programowej, a ta m.in. ilością lektur obowiązkowych od lat wymusza na nauczycielach nadrzędność

kształcenia literackiego nad kształceniem językowym. Priorytetem powinno być kształcenie językowe w zakresie prozodii, kultury/ grzeczności językowej, świadomości stylistycznej, znajomości i stosowaniu norm językowych. Należałoby przebudować podstawę programową tak, aby żywe lekcje języka stały się praktyką szkolną. Należy pozostawić nauczycielom czas na kształtowanie umiejętności redagowania tekstu w różnych formach, czas na korektę tekstu własnego i cudzego, analizę mechanizmu różnych błędów językowych, ćwiczenia artykulacyjno-dykcyjne, a tym samym elementy wychowania retorycznego, które, jak słusznie zauważyli wszyscy, jest marginalizowane ze względu na ilość i trudność lektur obowiązkowych. Podstawy programowe wprowadzone kolejno 14 lutego 2017 r. i 30 stycznia 2018 r. takiej możliwości nie dają.

- Prof. Andrzej Waśko zgodził się z głosami w dyskusji, zaproponował kolejne spotkanie i zapewnił, że będzie w nim uczestniczył. Nie wykluczył w swoim wystąpieniu elementów ikonicznych, ale główny akcent skieruje na słowo.

Spotkanie zakończyło się stwierdzeniem o konieczności napisania materiałów metodycznych dla nauczycieli (poświęconych nauczaniu retoryki) – do tego zobowiązali się członkowie i członkinie SNaP-u.

Termin kolejnego spotkania, ze względu na sytuację pandemiczną, nie został ustalony, zapewniono jednak o jego konieczności i dalszych pracach nad nauczaniem retoryki na różnych poziomach kształcenia.

Opracowała:

Teresa Zawisza-Chlebowska

Sekretarz ZG SNaPu